

WYSTĘPOWANIE FAUNY ARCHAEOCYATHA W MASYWIE ŁYSEJ GÓRY

UKD 563.668:551.732:552.513(438.13:234.381.3 Łysa Góra)

Badania, zwłaszcza z 1967 r., wykazały istnienie fauny archeocjátów na południowym zboczu Łysej Góry. Potwierdziła się okoliczność podkreślana przez S. Orłowskiego (3) dla kambru świętokrzyskiego z Jugoszwia (4); fauna archeocjátów występuje zwykle w utworach wapiennych, tymczasem zarówno w Jugoszwii, jak i na Łysej Górze została ona zachowana w piaskowcach. Ponadto obserwuje się cechę właściwą tylko dla Łysej Góry, mianowicie występowanie form obrznych. Szczegół ten uwiłdocił się już u *Helcionella* z tego samego masywu (5). Fakt ten znalazł potwierdzenie w odkrytej tu faunie *Archaeocyatha*.

Z ogólnej liczby zebranych (około 50 okazów) podają tu najtypowsze:

1. Górna część (ryc. 1), wymiary osiowe 77 × 46 mm. Jama centralna duża o wymiarach 45 × 34 mm. Powierzchnia intervallum w obecnym stanie zachowania jest porowata z widocznymi promienistymi zarysami. Jest to wynikiem radialnych przegród z układem prostopadłych do nich płytek. Okaz wykazuje podobieństwo do *Archaeocythus latus* z rodziny *Archaeocyathidae* dolnego kambru Syberii (9). Rozmiary są jednak znacznie mniejsze — ok. 20 mm.

2. Odlew zewnętrznej powierzchni (ryc. 2) z dobrze zachowaną ornamentacją. Ściana zewnętrzna ma strukturę perforowaną. Niewielkie pory układają się pojedynczo lub po dwa w pionowe rzędy. Zarysu otworków nie można w materiale krzemionkowym zidentyfikować, ale jest on zapewne okrągły. Zachowany fragment przedstawia typowy dla archeocjátów kształt stożka o wysokości 200 mm. Na poprzecznym przekroju występuje zarys ekscentrycznie spłaszczonej elipsy, choć jest to częściowo wynikiem stanu zachowania. (Wymiary 135 × 42 mm (górn) oraz 45 × 20 mm (dół). Przegrady poprzeczne w intervallum są tylko częściowo widoczne na dokonanym zglądzie i to wskutek lekkiej impregnacji tlenkami żelaza.

Przegrady są równomiernie rozmieszczone, długie i cienkie. Jama centralna w obecnym stanie nieznaczona.

Kształt, ornamentacja i układ przegród wskazują na rodzinę *Ajacyathidae* (1) rodzaj *Archaeocyathellus* Ford z dolnego kambru Ameryki, ponadto Australii (8) i Syberii (9). Okaz z Łysej Góry wykazuje pewne podobieństwo z *Archaeocythellus (Protocyathus) cordobae* lub *A. eremita* (7). Wymiary ich wynoszą odpowiednio 30 × 12 mm (długość × przekrój) oraz 55 × 35 dla *Archaeocyathellus (Protocyathus) eremita*. Okaz z Łysej Góry ma ponad 200 × 135 mm; wykazuje prócz tego inny kształt — stożkowy, a nie pucharu. Perforacja zewnętrznej ściany nie jest natomiast tak równomierna jak u przedstawicieli hiszpańskich. Okaz wydaje się stanowić odrębny gatunek *Archaeocyathellus* sp.

3. Potwierdzenia kształtu, a zwłaszcza wielkiego rozmiaru dostarcza jeszcze jeden egzemplarz tego samego masywu (zachował się odcisk zewnętrznej ściany). Występuje tu kształt stożka o wysokości 145 mm (fragment); na poprzecznym przekroju uwiłdociła się zarys eliptyczny 92 × 35 (ekstrapolacja — góra) i 53 × 28 (dół), ryc. 3; struktury powierzchniowe nieczytelne. Okaz zapewne będzie można zaliczyć do rodzaju *Ajacyathus*.

Odnalezione dotychczas na Łysej Górze formy świadczą o licznych występowaniu *Archaeocyatha* w kambrze głównego pasma Gór Świętokrzyskich i to w urozmaiconym składzie rodzajowym (6). Charakterystyczne jest ponadto występowanie form o rozmiarach dużych, jako cechy znamiennej w porównaniu np. z rodzajem *Ajacyathus* spotykanym na Syberii. Wysokość tamtych podaje Zurawlewa do 150 mm, tymczasem okazy z Łysej Góry przekraczają 200 mm. Tutejsza fauna archeocjátów reprezentuje niekiedy formy wyjątkowo duże, których częstotliwość wystę-

Ryc. 1. Okaz z rodzaju *Archaeocyathus*, wymiary 77 × 46 mm (Łysa Góra).

Fig. 1. A specimen of the genus *Archaeocyathus*. Dimensions 77 × 46 mm (Łysa Góra).

Ryc. 2. *Archaeocyathellus* sp. z Łysej Góry, wysokość 200 mm (fragment).

Fig. 2. *Archaeocyathellus* sp. from Łysa Góra. Height — 200 mm (fragment).

Ryc. 3. Odcisk zewnętrzny ściany z rodzaju *Ajacycyathus*, wysokość 145 mm (fragment). Łysa Góra.

Fig. 3. Imprint of external wall of the genus *Ajacycyathus*. Height — 145 mm (fragment). Łysa Góra.

powania określa V. J. Okulitch na poniżej 5% materiału paleontologicznego w ogóle (2).

Oryginały omówione w notatce przekazał autor Archiwum Dokumentacji Geologicznej Instytutu Geologicznego w Warszawie. Zostały one opatrzone kolejnymi numerami inwentaryzacyjnymi 1142 II.

LITERATURA

1. Moore R. C. (Edit.) — Treatise on invertebrate paleontology. 1955. Part E, Kansas, 1955.
2. Okulitch V. J. — North American Pleospongia. Geological Soc. of Amer. Spec. papers No. 48, 1943.
3. Orłowski S. — Archaeocyatha from the Middle Cambrian of the Holy Cross Mts. Bull. d. l'Acad. Polonaise d. Sci. Ser. Chim. geol. geogr. v. VII, nr 5.
4. Orłowski S. — Archaeocyatha, ich znaczenie paleogeograficzne i stratygraficzne. Księga pamiątkowa ku czci prof. J. Samsonowicza. Wyd. Geol. 1962.
5. Sedlak W. — Przedstawiciel Archaeogastropoda z masywu Łysej Góry. Prz. geol. 1968, nr 6.

6. Sedlak W. — Fauna Archaeocyatha z głównego pasma Gór Świętokrzyskich (w druku).

7. Simon W. — Archaeocyathacea II (Die Fauna im Kambrium der Sierra Morena (Spanien). Abh. Senckenberg. Naturforsch. Gesel., 1939, Abh. 448.

8. Simon W. — Archaeocyathacea III. Senckenbergiana 1941, B. 23, Nr 1/3.

9. Żurawlewa I. T. — Archeocyaty sibirskoj platformy. Moskwa 1960.

SUMMARY

The author has discovered the first fauna representatives of *Archaeocyatha* found to the number of 50 specimens in sandstones on the southern slope of the Łysa Góra Massif (Świętokrzyskie Mountains, Central Poland). The occurrence of large forms (more than 200 mm in height) is a characteristic feature of the representatives. The specimens presented in this paper belong to the following genera: *Archaeocyathus* (Fig. 1), *Archaeocyathellus* sp. (Fig. 2), and *Ajacycyathus* (Fig. 3). The material gathered in the Łysa Góra area represents a diversified genetic composition.